

Predavanje
br. 9

BRANISLAV DRAŽIĆ

Pozorište senki

Iz istorijata pozorišta marioneta i senki (u uvodnom delu ove knjige) saznajemo da je teatar lutaka u stvari jedna od neprekidnih niti istorije sveta, da je još od najudaljenijih vekova bio stalni pratilac ljudskih misli. Za ovu — svakako najstariju pozorišnu umetnost — znali su drevni narodi Istoka kao i našeg kontinenta. No, pozorište senki se najviše rasprostranilo po Kini i kroz vekove bilo je pozorište kulija i miliona seljaka sa pirinčanih polja. Pa i danas, u eri filma i televizije, u Kini postoji na hiljadu pozorišta senki u kojima se prikazuju najlepše maštarije. Kao i nekada, putujući animatori prikazuju čarobne bajke i didaktične basne ili događaje za koje su časak pre saznali iz života sela u kome gostuju. Velika gradska pozorišta, pored sižea o čudesnim putovanjima budističkog sveštenika Tripitaka i majmuna Sun Vu Kunga u egzotične krajeve sveta, stavljaju na repertoar i teme iz savremenog narodnog života kao i narodne revolucije.

Lutke siluete (konture, senke) nekada su izrezivane iz bivolje, magareće ili ovčje kože i bojene skladnim bojama. Animirali su ih izvrsni umetnici, pravi virtuozu u poslu. Projekciju obojenih senki na prozračnom platnu pratio je orkestar udaraljki, doboša i flauta, dok je dramatična mesta ili početke predstava obično najavljuvao tradicionalni gong. Uz to, slično filmu, scene su se lako menjale jedna za drugom, slike stapele jedna u drugu, boje blistale. Zaista, s pravom je neko rekao da su senke davno pre braće Limijer, Volta Diznija ili našeg Dušana Vukotića, bile »kolor-film« starog i srednjeg veka Dalekog istoka.

Ni u naše moderno doba pozorište senki nije izgubilo svoju ljupkost i čari. Naprotiv, zahvaljujući mogućnostima jakih svetlosnih izvora, magnetofonu, plastičnim materijalima i sl., ono prodiere u zabavni život najmlađih, u balet ruku i predmeta, u scenske prikaze muzike i igre. Odnedavna susreću se senke i kod nas u televizijskim emisijama Beograda, Zagreba, Ljubljane kao i na Dečjem festivalu u Šibeniku.

POZORNICA

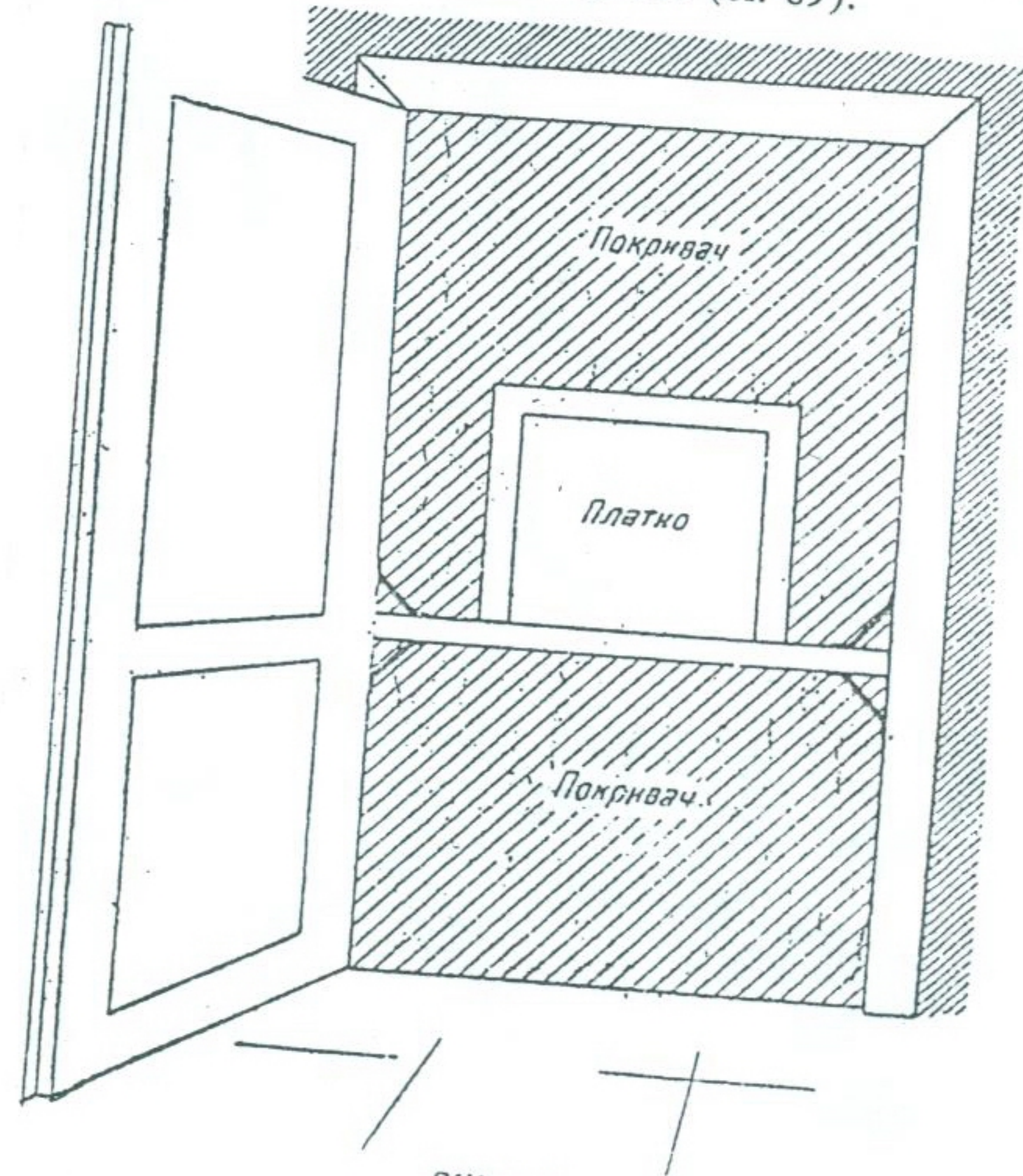
Pozornica senki je vrlo jednostavne konstrukcije. Gradi se od tankih letava koje se spajaju u četvorougao ni okvir veličine 150×120, 90×60 ili 60×40 cm. Okvir se presvlači belim prozračnim platnom. Sa strane gle-

dalaca pozornica podseća na bioskopski ekran, a u novije vreme gradi se u obliku imitacije televizora. Publiku od izvođača-animatora odvajaju dekorativne tkanine tamnih boja, koje treba oko pozornice silueta razmestiti tako da samo njena osvetljena površina bude predmet gledaočeve pažnje.

Donja letva okvira proširuje se sa dve podloge koje pozornici omogućavaju stabilnost i vertikalni položaj. Unutrašnju stranu letvica treba užebliti da bi se u urez mogle uvući kulise od kartona i priljubiti uz platno. Gotova pozornica utvrđuje se na pogodan stočić, igračku policu ili nogare, pored kojih se poređaju lutke-siluete, kulise, rekvizite, magnetofon, prekidač svetlosti i sl.

Pokretna pozornica senki u dečjim vrtićima pravi se na sličan način. Da bi zauzimala manje prostora ili da bi se lakše prenosila, duže letve treba preseći na dva jednaka dela i spojiti spojnicama šarkama. Na taj način se može sklopiti kao korice knjige.

Improvizovana sobna pozornica može se vrlo brzo napraviti ako se razapne belo platno u drvenom okviru otvorenih vrata između dveju soba. Onaj deo otvora vrata koji nije funkcionalan, prekriva se dekorativnim tkaninama koje obično ima svako domaćinstvo. U jednoj sobi su gledaoci, u drugoj izvođači. Umesto magnetofona možemo reprodukovati odabranu muziku sa gramofonskih ploča (sl. 69).

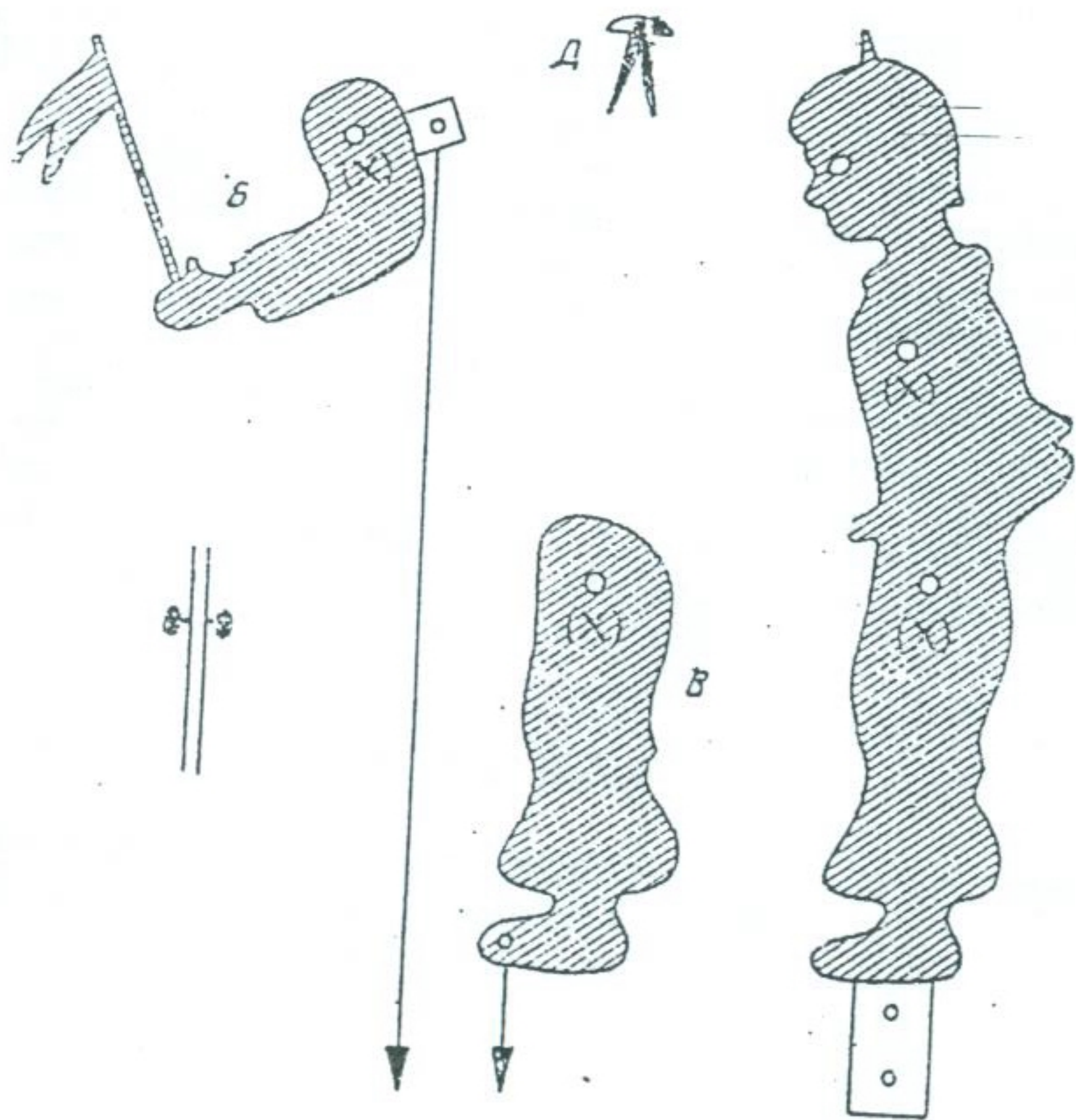

Slika 69

GLUMCI — SILUETE

Pljosnate lutke-senke prave se od neprovidne hartije, kartona ili štavljene kože. Pošto se ljudski ili životinjski likovi pojavljuju samo u profilu, to je potrebna vešta, umetnička ruka za njihovo oblikovanje. Figure lutaka veličine 6—8 ili više santimetara boje se na taj način što se na ureze lepe komadići raznobojnog celofana. Poneki češki umetnici konture lutke-senke oblikuju od žice i celu figuru oblepljuju odgovarajućom bojom celofana, slično vitražu. Katkada je potrebno kombinovati boje da bi se dobio utisak treće dimenzije lika ili predmeta. Ovakve lutke, priljubljene uz prozirno platno, pokretane rukom ili žicom, pod snopom jake svetlosti ocrtavaju se na drugoj strani kao figure u prirodnom pokretu i na taj način stičemo iluziju da su u pitanju živa bića.

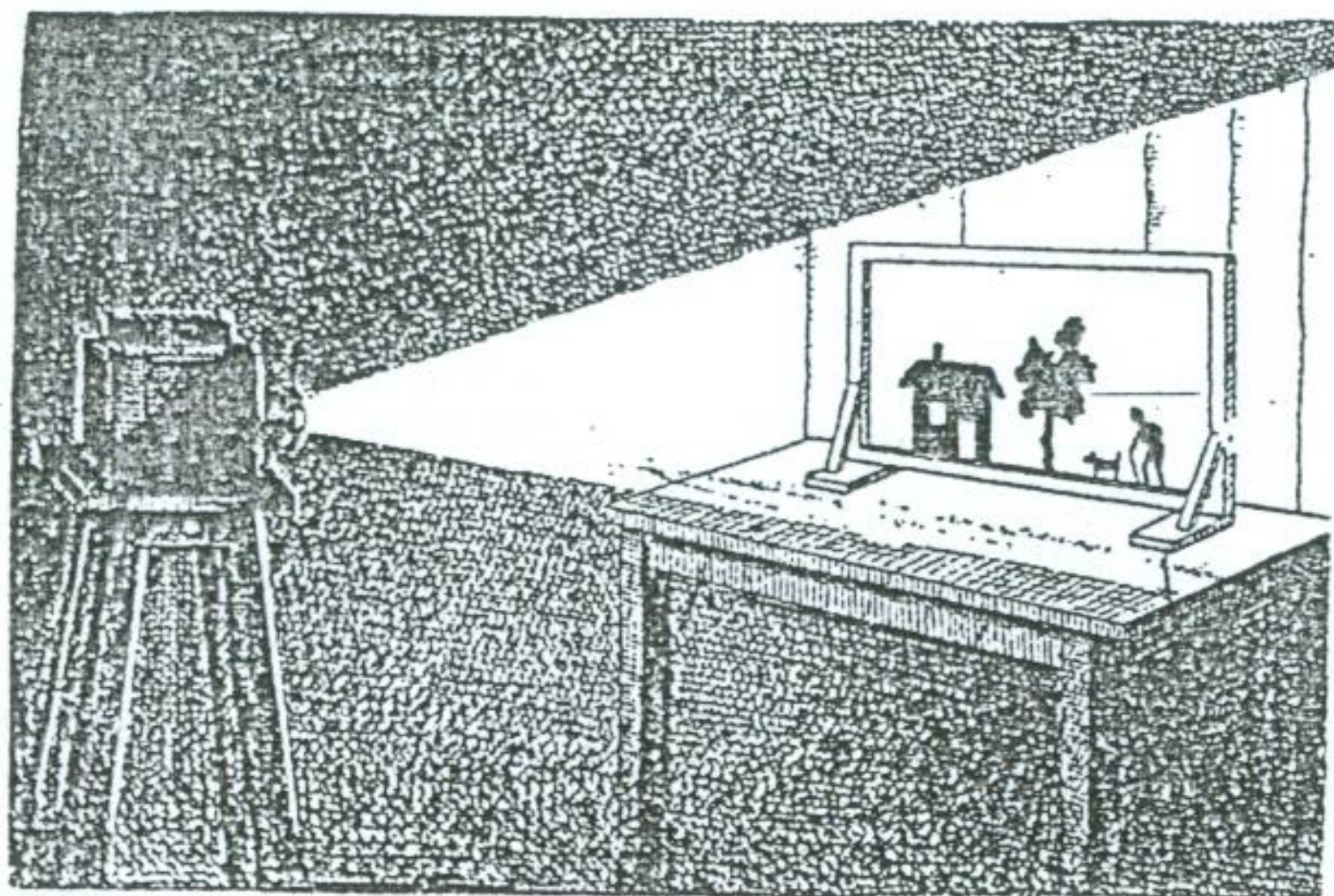
Lutke-silnete mogu imati nepokretne i pokretne delove tela. Obično su mobilne ruke, vrat, glava, noge i sl. Kako se privezuju pokretni delovi pokazuju slike 70 i 71. Ruka, vrat, glava, a kod životinja i rep, imaju ispust za koji se učvrsti tanja žica dovoljne dužine. Ispust služi kao poluga za pokretanje mobilnih delova figure. Oznake x pokazuju gde se takvi delovi spajaju (obično čvorićima konca ili kanapa) za telo lutke (slika 72).

Slika 70

Slika 71

Slika 72

KULISE

Pored figura živih bića, i dekor u pozorištu senki ima veliki estetski značaj. Stočići i stolice u vrtu, baštenska ograda, most, profil kakve poljske kućice, sve to mora izgledati ljupko i nesvakidašnje. Šumski proplanak, obrisi dalekih planina, seoski drum i pokraj njega žbunje, obli brežuljci preko kojih se staromodna lokomotiva sa vagončićima lako kreće kao u crtanim filmovima, sve to mora biti estetski oblikovano, mora imati čari drevnih bajki ili budućih vremena: putovanja na Mesec, kretanja rakete, vasijski susreti, vasijski saputnici, spuštanje i boravak na Mesecu, u pozorištu senki kao i crtanom filmu — mašta zaista nema granica. Samo što u pozorištu silueta improvizacije imaju stvaralački značaj jer su često neponovljive.

Bojenje kulisa je slično bojenju figura bića. Ako je u pitanju lisnato drvo, onda se svetlija mesta krošnje urezuju i u urez lepi svetlozeleni ili žuti celofan, a ako je u pitanju izgled prozora kuće u noći, onda će se na krstast otvor zalepiti crveni celofan. Vrata na kućici useku se tako da jedna ivica bude samo upola zasečena kako bi se mogla otvarati i zatvarati. Prozor na vratima boji se plavim celofanom.

OSVETLJENJE

Izvori svetlosti u savremenom pozorištu senki su reflektor, projekcioni aparat, diaskop, kino-projektor i sl. Izvor svetlosti se postavlja nešto ukoso, na metar do metar i po razdaljine od pozornice. Pošto se izvodači nalaze nešto niže od platna, snop svetlosti pada na figure i kulise i na taj način se dobija jasna i podjednako osvetljena slika.

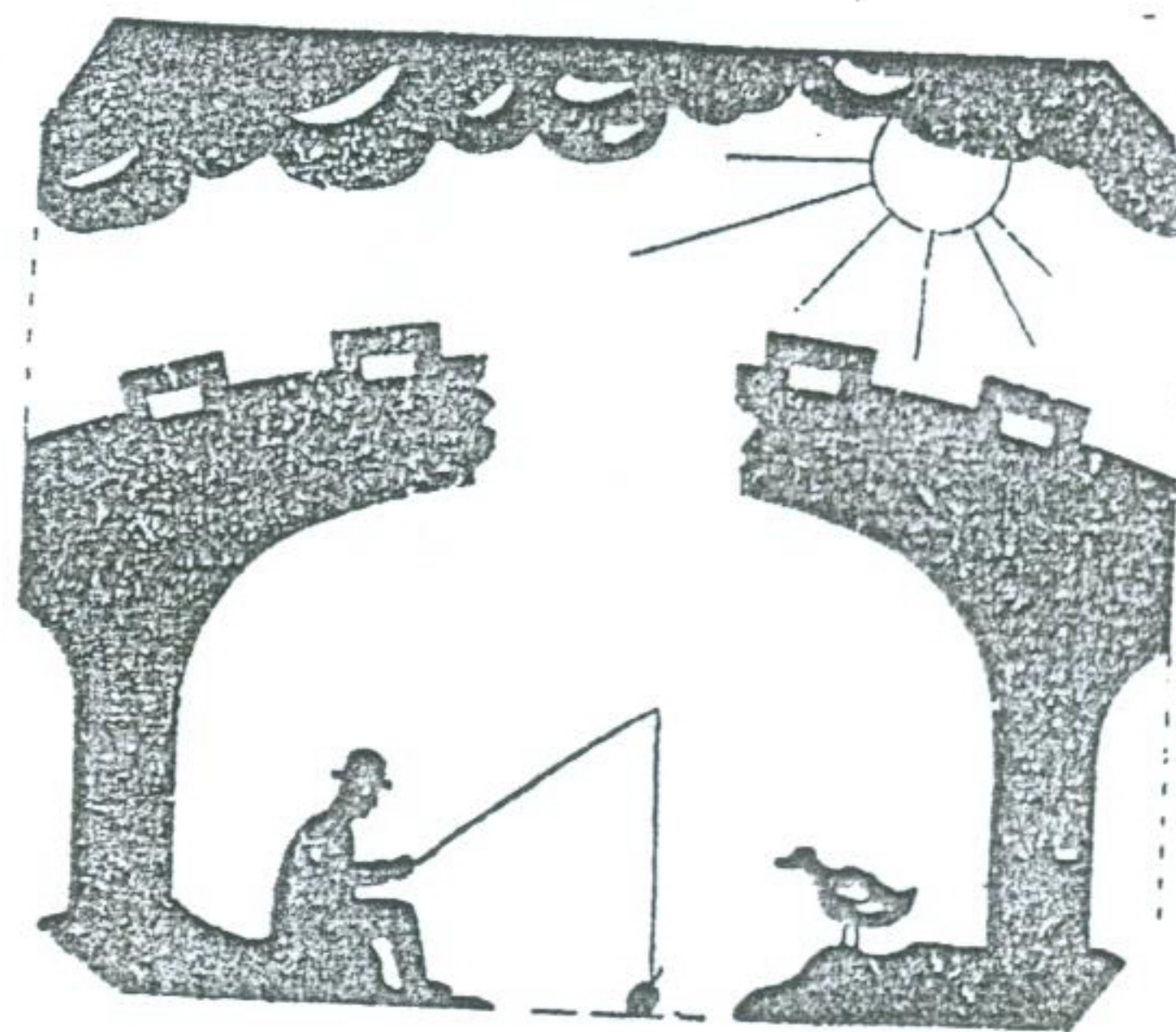
Ako scena predstavlja letnji pejzaž sa livadama i šumarcima, onda, smenjivanjem više raznobojnih celofana ispred izvora svetlosti, pejzaž će se kolorisati neslućeno bogatim nijansama boja. Prozračni suton, zvez-

dana noć, rumenilom obasjano jutro, vedri plavetni dan — sve se to skoro neopazice smenjuje u istom dekoru. Dodajmo ovom i ovako ras-košnom slikarskom platnu diskretnu muziku sa odabranih ploča ili magnetofonske trake (propraćenu pesmom cvrčaka, popaca, slavuja) onda naša scena i bez ikakve dramske radnje predstavlja čitav estetski doživljaj.

Pozorište senki može se ostvariti i u mestima gde nema električne svetlosti. Kao svetlosni izvor može da posluži baterijska lampa, petrolejka, karbituša a u nevolji i jača uljana žiža. Prastari naš predak — pećinski čovek (verovatno) — zabavljao je svoju decu senkama ruku na zidinama pećine. Svetlosni izvori za to prvobitno pozorište senki bili su plameni jezici ognja na pećinskom ložištu...

REPERTOAR

Pozorište silueta nije pogodno za realizaciju razvijenijih dramskih sižea. Ono i nije pozorište u klasičnom značenju reči, već gledalište maštovitih dramskih igara u kojima se prepliću fantastično i realno, java i snovi. Njihov domen su bajke i basne, egzotični krajevi sveta, fantastična putovanja u kosmos, groteskni likovi. U radu sa decom predškolskog doba treba pripremati sižee kao što su: »Deda i repa«, »Starac i mačka«, »Tvrđoglavo mače«, »Mali princ«, Puškinova »Bajka o ribaru i ribici«, dramatisacije Zmajevih i Župančičevih pesama za decu: »Poziv u komediju«, »Pera Doktor«, »Susedica«, »Mrak« ili pesmice o Cicibanu. Vedra zabava najmlađih su i kratke dramske sličice kao što su: »Pecač pod mostom« (u više mahova izvuče praznu udicu, a onda »upeca« kaljaču, stari lonac i sl. Najzad — evo ribice! Ulov očekuju patka i mače. Pri svakom izvlačenju udice podižu glave, a mače i rep (slika 73). »Naši susedi« (pojave se dva kovača koja u ritmu muzike kuju usijano gvožđe,

Slika 73

dva strugača drva, devojčica koja zaliva cveće, zatim prolaznici: trbušati deda, visoki mršavi čika, bucmasti bata i sl. Defiluju: staromodne ka-ruce, moderne limuzine i sl. Vrlo efektivna predstava bila bi »Karneval životinja« po muzici Kamija Sen-Sansa (prema scenskoj adaptaciji RTB); »Na ostrvu Encikez svira jedan čudan džez« (revija četvoronožnih »muzičara«) ili »Zimska bajka« — improvizovana priča o Deda Mrazu i njegovom putovanju među decu. Poseban likovni i muzički događaj predstavljale bi realizacije Zmajevе pesme »Ala j' lep ovaj svet« i pojedine sekvence iz emisije »Na slovo, na slovo« Dušana Radovića.

Repertoar za dramske igre u pozorištu senki može da izmisli i kri-lata dečija mašta. U jednostavnim scenama u kojima se smenjuju lutke i dekor, deca mogu biti animatori. Samo je po sebi jasno da je rukova-nje električnim tehničkim sredstvima isključivo stvar odraslih.

Repertoar senki za odrasle bio bi neobično efektan u obliku imitira-nja, satire, parodije ili travestije. Slova i tekstovi rotiraju kao i na tele-vizijskom ekranu uz groteskne figure naših karikaturista (Iva Kušanića ili Zuka Džumhura).

Pozorište senki, kao što se vidi, vrlo je pokretljiva zabavna scena najmladih koja skoro i ne iziskuje materijalne rashode. Šta više, ako korišćenim figurama i dekoru dodamo samo poneku sitnicu, imaćemo nove konture i nove scene.

Osim nesumnjive zabavne vrednosti, teatar silueta ima i svoje vaspit-ne svrhe. Pošto dete mlađeg uzrasta živi u svetu bajki i stvarnosti koja ga okružuje, nije uvek u mogućnosti da razlikuje stvarno od nestvarnog. Lutka i senke stoga imaju posebnu vrednost, jer skoro uvek prikazuju detetu ono što je u stvarnosti nemoguće, odnosno sve ono što je njima — lutkama — moguće. Uz to, likovno, literarno-muzički sadržaj scene ima ulogu uvođenja deteta u umetnost uopšte.

LITERATURA

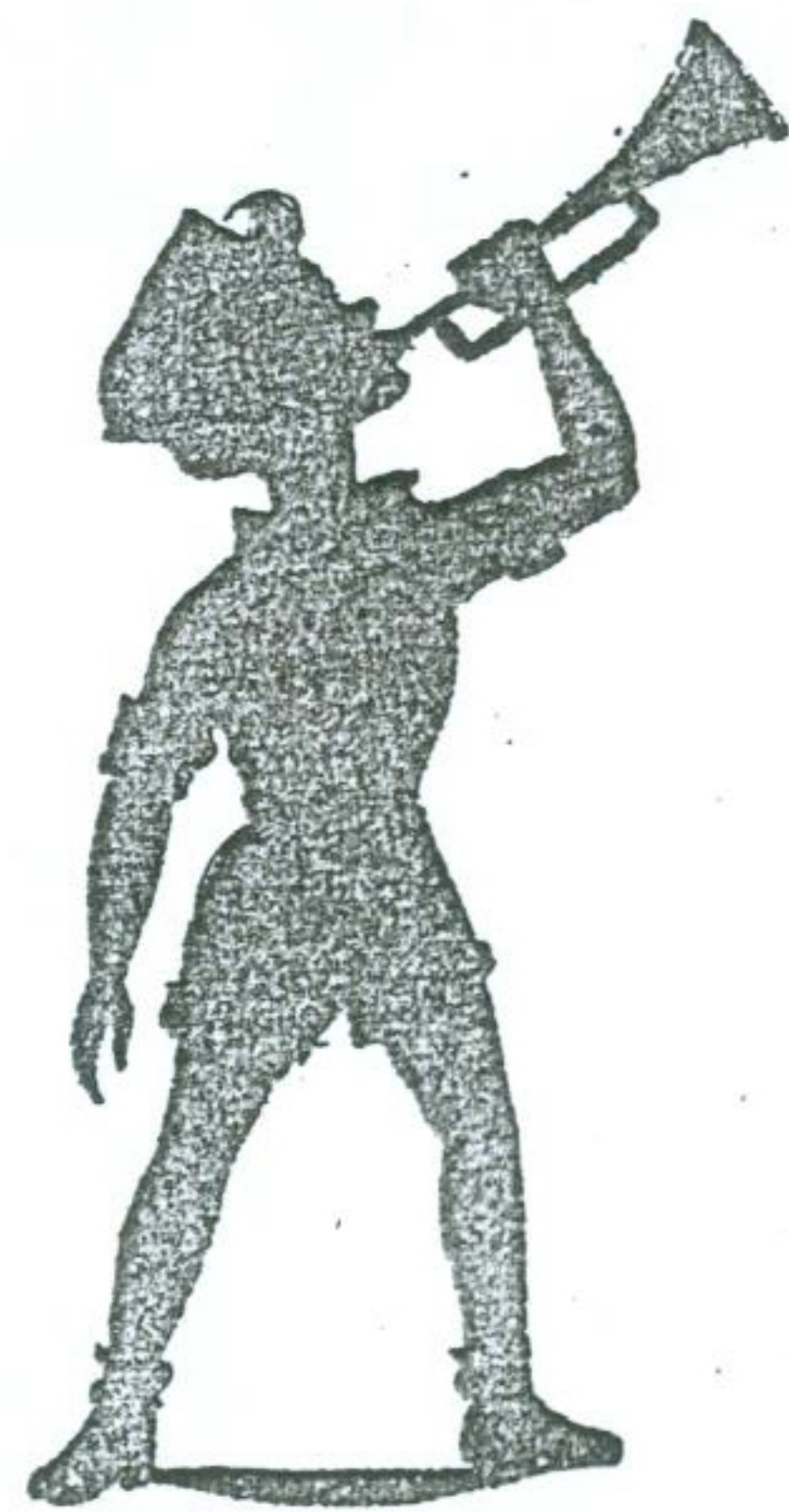
B. Valtrović: *Pozorište lutaka*

Živko Milić: *Kinesko pozorište lutaka*

Сим. Дрејден: *Театр кукол зарубежных стран*, Ленинград—Москва, 1959.

Čen Hong: *Kineske senke i lutke*, Politika, 1955.

LIKOVNI PRILOZI UZ TEKST O POZORIŠTU SENKI

Na početku scene senki...